

Osada z okresu wpływów rzymskich w Otależy pow. Mielec

W roku 1966 kontynuowano prowadzone tu od roku 1962¹ z ramienia Konserwatora Zabytków Archeologicznych Województwa Rzeszowskiego i Muzeum Okręgowego w Rzeszowie badania osady z okresu rzymskiego. Przebadano obszar około 1,5 ara, położony na użytkach rolnych wydmy piaszczystej. Badania trwały od 9 września do 19 października 1966 roku. Prace skoncentrowano na dwu odcinkach. Wykop I zlokalizowano w zachodniej i północnej części osady badanej w 1964 roku, gdzie w profilach pozostawiono nie wyeksplorowane do końca jamy: nr nr 13, 17 i 18. Dokończono eksploracji tych obiektów i w północnej partii osady natrafiono na dalsze jamy: nr nr 19—22. Z nich ostatnia nie została w całości przebadana.

Wykop II zlokalizowano około 100 m na południe od osady, w miejscu, gdzie w 1964 roku na polu Jana Kusiny stwierdzono i zabezpieczono częściowo zniszczony przez wywóz piasku obiekt, o którym wówczas mylnie przypuszczano, że jest to piec garncarski.

Wykop I

Jama nr 13 o wymiarach: 2,00x1,70 m, głębokość 1,00 m, zawierała dużo fragmentów ceramiki, kości zwierzęcych, duży krąg rybi prawdopodobnie suma, grudki polepy, grudki żużla żelaznego. Obiekt ten najprawdopodobniej spełniał funkcję jamy odpadowej w stosunku do położonej w pobliżu jamy nr 11, mającej charakter półziemianki mieszkalnej. Jamy nr 17 i 18 — w górnych partiach połączone ze sobą, miały wymiary: 4,80x1,90 m, głębokość 1,20 m. Na głębokości 0,60 m oddzielają się od siebie, a przerwa między nimi wynosi około 0,20 m. Dolne partie tych jam od głębokości 0,80 m zawierają dwa paleniska, obydwa ułożone z trzech warstw kamieni — otoczków rzecznych, silnie przepalonych, zmieszanych z dużą ilością węgla drzewnego, przedzielonych jedna od drugiej czarnym piaskiem zmieszany z węglem drzewnym. Pod konstrukcją kamienną palenisk, w czarnym piasku widoczne są intensywnie czarne drobne ślady okrągłe po patykach przepalonych, o średnicy około 2 cm. W otoczeniu palenisk na głębokości 1,20 m widoczne są na tle żółtego piasku plamy nieregularnych kształtów, zakończone półokrągło, barwy szarej, nie zawierające materiału archeologicznego.

Jama nr 19 o wymiarach: 5,50x4,00 m, głębokość 1,30 m miała kształt nieregularnego prostokąta o zaokrąglonych kątach. Zarys jamy ukazał się na tle calca na głębokości 0,60 m pod warstwą humusu i brązową warstwą kulturową z bardzo dużą ilością materiału archeologicznego. Wypełnisko jamy stanowił intensywnie czarny tłusty piasek.

W wypełnisku jamy stwierdzono dużą ilość ułamków naczyń glinianych, polepę, węgle

drzewne, dużą ilość kości zwierząt hodowlanych i dzikich (m. in. zęby i kiel dzika) — w sumie ponad sto ułamków kostnych, żużel żelazny, silnie spracowaną oselkę kamienną.

Pod wypełniskiem jamy znajdowały się ślady po słupach zakończone w profilach półkolistym, ułożone dość regularnie w pobliżu zewnętrznego zarysu jamy.

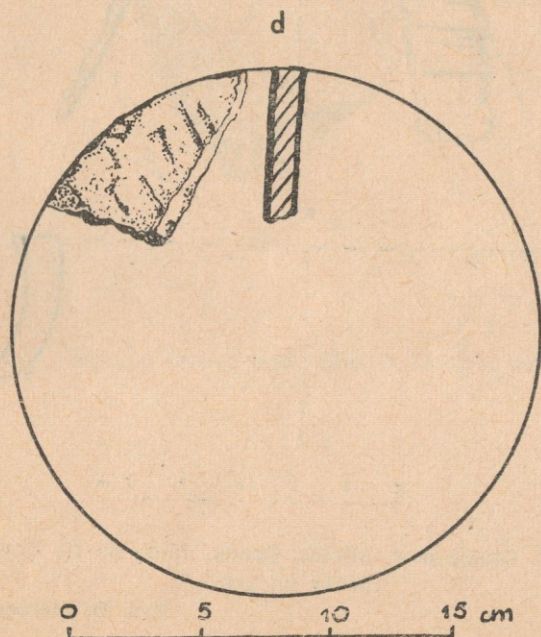
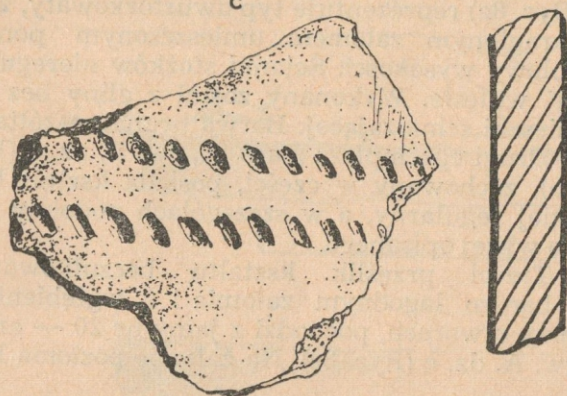
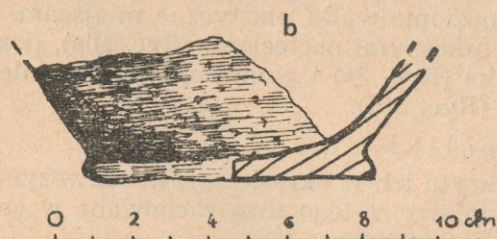
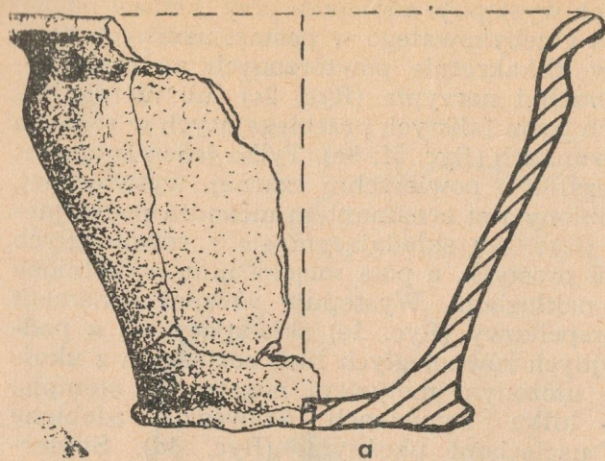
Pozostałe jamy: nr nr 20—22 posiadały niewielkie rozmiary, przeciętnie około 2,00x1,50 m, głębokość 1,00 m i nieregularne kształty postrzępionych owali.

W jamie nr 20 znaleziono bardzo dużo ułamków naczyń, w tym kilka dużych partii naczyń możliwych do zrekonstruowania, prześlik tkacki z gliny oraz kości zwierzęce i polepę. W dwu pozostałych jamach ułamki naczyń glinianych, polepa i kości zwierzęce znajdowane były w mniejszej ilości. Z ważniejszych przedmiotów odkrytych w warstwie kulturowej między jamami należy wymienić monetę rzymską (ar 66, ćw. B, dz. c), dwa prześliki gliniane (ar 66, ćw. B, dz. a i ar 66, ćw. B, dz. c) oraz nóż żelazny (ar 66, ćw. B, dz. a).

Warstwa kulturowa z licznym materiałem archeologicznym (analogicznym jak w jamach) miąższości około 40 cm zalegała nad całym stanowiskiem (nad i między jamami). Świadczyć to może o budownictwie naziemnym lub nieco wgłębionym, z zarysami niemożliwymi do uchwycenia. Co prawda występowanie w niektórych jamach palenisk i śladów po słupach sugeruje ich funkcje mieszkalne, jednakże wydaje się wprost nieprawdopodobnym używanie wgłębionych na tak znaczną głębokość (około 1 m) dołów w celu zamieszkiwania, osuwające się bowiem miękkie, piaszczyste podłoże nie mogło dać warunków trwałemu budownictwu mieszkalnemu.

Wykop II

W wykopie II o powierzchni około 35 m² usytuowanym na poziomie niższym od osady, ale położonym poza zasięgiem terenów zalewowych Wisły, wyeksplorowano obiekt archeologiczny o nieustalonej funkcji. Wymiary obiektu: 3,60x3,90 m, głębokość 1,77 m (północna partia obiektu uszkodzona). Jest to pozostałość budowli drewnianej w kształcie koła w rzucie poziomym, zbudowanej z żerdzi drewnianych i faszyny oblepionej gliną. Konstrukcja ta została spalona i zapadła się do środka tworząc kształt wklęsłej niecki. Pozostało z niej zwałisko grud polepy kształtu profilowanego, różnej wielkości, ze śladami odcisków żerdzi, o średnicy od 2 do 10 cm z jednej strony, z drugiej często występują ślady obmazywania palcami. Niektóre polepy mają kształt płaskich płytek grubości około 2 cm. Barwa polepy ceglasta lub brunatna. Stwierdzono również ślady węgla drzewne-

go ze spalonych gałęzi oraz popiół w zagłębieniach polepy. Polepy z górnej partii obiektu przeważnie mają ślady odcisków żerdzi od spodu, górą są płaskie, zaś z dolnej partii obiektu odwrotnie — dno płaskie, osadzone na piasku. Dno obiektu było nieckowate, wgłębione do środka, z warstwą spalenizny w postaci czarnego piasku, pod nią warstwa piasku koloru różowego, niżej czarne plamy kolistе.

W wypełnisku obiektu znajdowało się ponad 160 ułamków różnych naczyń. W górnej warstwie (0—50 cm powyżej kolistego zarysu) była to ceramika pochodząca z okresu wczesnośredniowiecznego, której nie należy wiązać z czasem używania obiektu. Odkryta w warstwach niższych ceramika (Ryc. 9, 10) datowana jest na okres wpływów rzymskich (III—IV w.).

Na uwagę zasługuje znaleziony na głębokości 1,35 cm fragment miski możliwy do zrekonstruowania, z półkolistym dnem zdobionym promieniście do środka biegnącymi liniami rytymi (Ryc. 10a). Brzeg wychylony na zewnątrz, łagodnie poziomo ścięty, szyjka cylindryczna wyswiecana, pod szyjką na granicy z brzuścem znajduje się pozioma listewka plastyczna, miejscami zdobiona ukośnymi nacięciami. Naczynie nosi ślady wtórnego przepalenia. Podobne naczynia znajdowane były na cmentarzysku w Opatowie pow. Kłobuck².

Oprócz ceramiki znaleziono również kilka grud żużla i szlaki żelaznej.

Opis ceramiki z osady

Zdecydowaną większość naczyń odkrytych na osadzie stanowią okazy lepięce ręcznie różnych typów i odmian. Przeważają ułamki lub prawie całe naczynia o niegładzonej, słabo wygładzanej lub chropowatej rzadką gliną powierzchni barwy brunatnej, ciemnobrunatnej i szaro-żółtej. Do wyjątków należą ułamki naczyń o powierzchni gładkiej czernionej lub fragmenty ceramiki „siwej” bez domieszki schudzającej.

Naczynia grubo lepięce posiadają dość dużą domieszkę schudzającą, a ich rozmiary są niewielkie. Wyróżniono wśród nich naczynia o profilu esowatym, z łagodnym załomem powyżej połowy wysokości, ze słabo zaznaczoną szyjką i wylewem najczęściej wywiniętym na zewnątrz, zaokrąglonym, lekko zgrubiałym oraz ułamki słabiej profilowanej odmiany tego typu. Rzadziej występują wylewy prosto ścięte (Ryc. 3b, 6d,f). Z innych form wyróżniono naczynia o formie jajowatej z największą wydutością w górnej partii brzuśca oraz w przybliżeniu doniczkowate z wgłębieniem pod wywiniętą na zewnątrz krawędzią (Ryc. 1a).

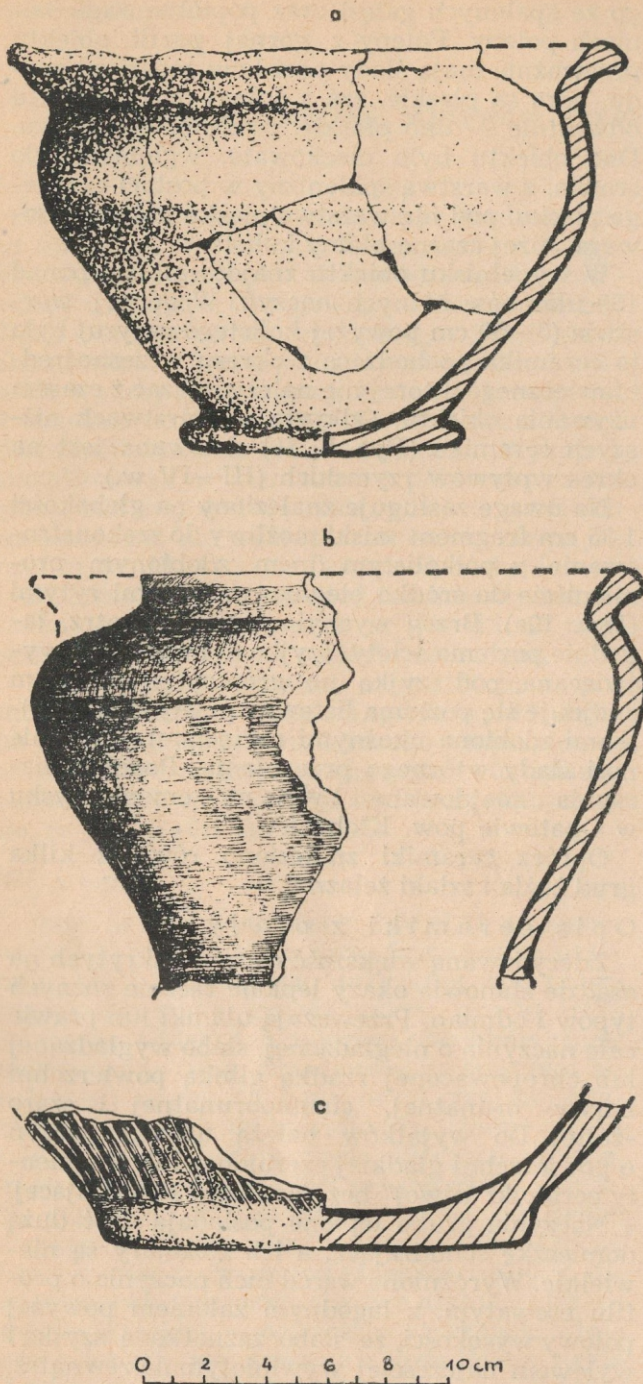
Wystąpiły również czarki i misy (Ryc. 10a), a także kilka ułamków naczyń sitowatych (Ryc. 5f) i kilka ułamków „placków” (Ryc. 1d).

Dna wyżej wymienionych naczyń są przeważnie wyraźnie wyodrębnione (Ryc. 1a-b; 2a,c).

Sporadycznie występowały na tym stanowisku naczynia uchate, najpewniej kubki,

Ryc. 1. Otałęż pow. Mielec. Osada. Jama nr 17. Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierżęga

Ryc. 2. Otałęż pow. Mielec. Osada. Jama nr 19. Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierżęga

o czym świadczy kilka egzemplarzy uch (Ryc. 10d).

Na uwagę zasługuje rzadko występująca w ceramice ludności kultury przeworskiej forma pokrywy płaskiej wpuszczanej, z zakładką (Ryc. 4a). Górna płaszczyzna pokrywy zaopatrzona była w ucho (uszkodzone) przypuszczalnie wałkowate³.

Stosunkowo niewielki procent naczyń posiada ornament. Najczęściej stosowanym motywem ornamentu były dołki paznokciowe lub odciski palców umieszczone w pojedynczym poziomym rzędzie, zdobiące górne partie brzuśców lub krawędzie wylewów (Ryc. 5d). Na kilku nacz-

niach występuje zdobienie przy pomocy narzędzia grzebykowatego w postaci ukośnych rowków kilkakrotnie powtórzonych na całej powierzchni naczynia (Ryc. 2c) lub nieregularnych pasm falistych przebiegających w różnych kierunkach (Ryc. 5f; 9e). Tylko jeden fragment naczynia o powierzchni czarnej, wyswieconej, zdobiony jest ornamentem meandra podwójnego (Ryc. 4c) składającym się z równoległych linii prostych, a pola między nimi wypełnione są nakłuciami. Występuje również ornament stempelkowy (Ryc. 1c) składający się z podwójnych równoległych linii poziomych z ukośnie ułożonym motywem negatywów stempla. W kilku wypadkach krawędzie zdobione są nacięciami ukośnymi (Ryc. 4d). Stwierdzono również na powierzchni ścianki naczynia ryte bruzdy poziome i ukośne tworzące rodzaj nieregularnej kraty (Ryc. 4b) oraz poziome wałki plastyczne miejscami zdobione ukośnymi nacięciami (Ryc. 10a), poziome żeberka (Ryc. 3a) i pionowe obmazywanie palcami (Ryc. 10f).

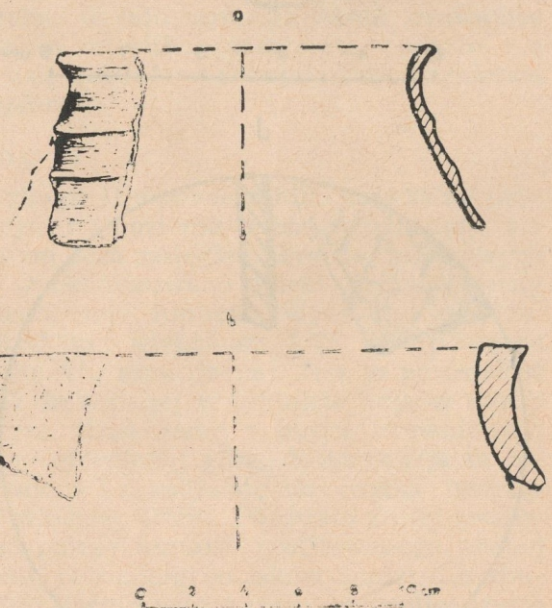
Prześliki

Odkryto ich w okresie sprawozdawczym trzy egzemplarze, z tego dwa zachowane w całości, jeden uszkodzony.

Prześlik znaleziony w arze 66 ćw. B dz. a (Ryc. 8a) reprezentuje typ dwustożkowaty, z zaokrąglonym załomem umieszczonym poniżej połowy wysokości. Ścianki stożków nieregularne, wklęsłe. Wykonany został z gliny bez domieszki schudzającej. Barwa brunatno-żółta.

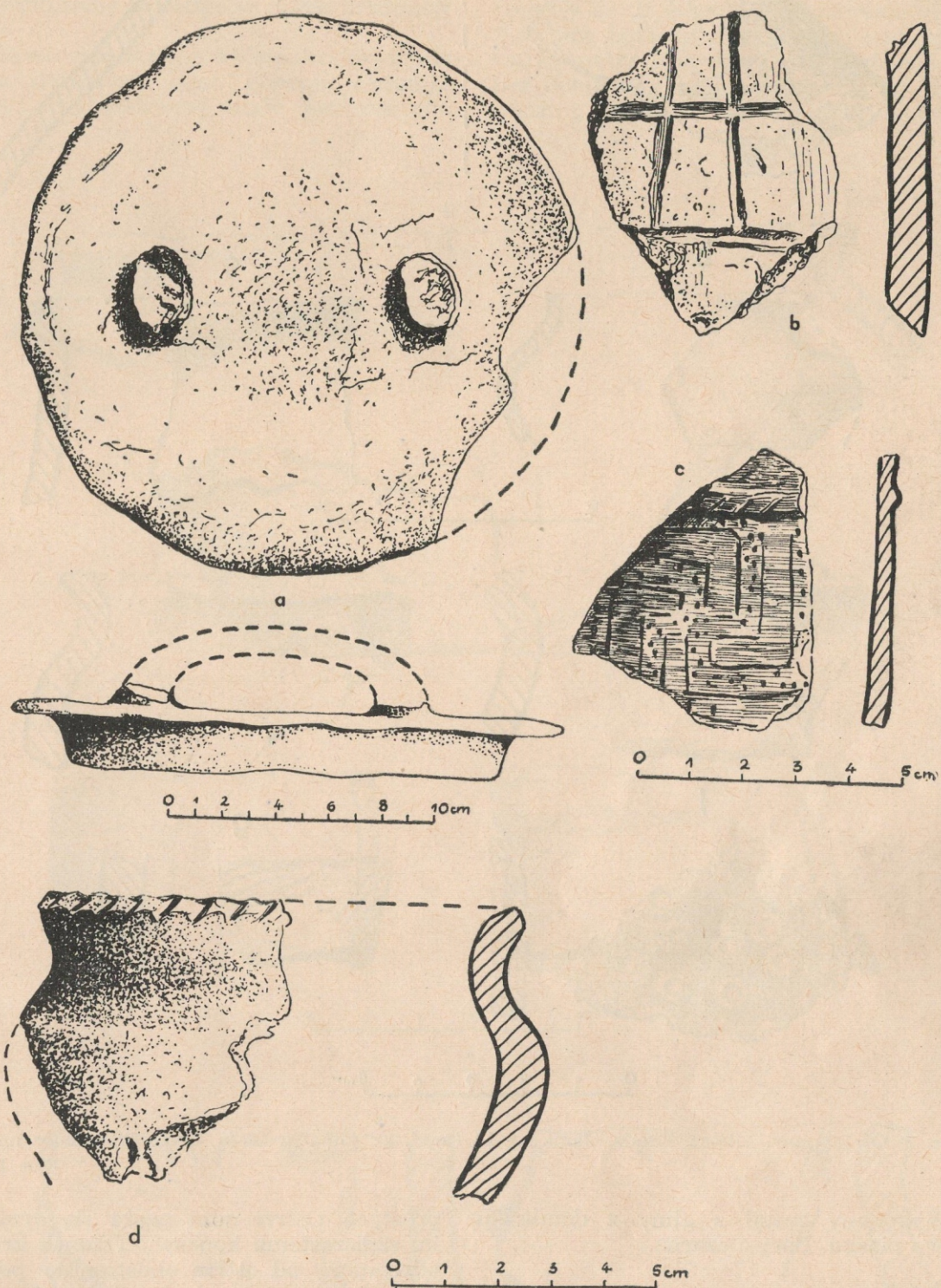
Drugi egzemplarz z ara 66, ćw. B, dz. c (Ryc. 8b), zachowany w części, posiada kształt bardziej regularny, a w szczegółach podobny jest do wyżej opisanego.

Trzeci prześlik kształtu beczułkowatego o bardzo łagodnym załomie i z wgłębieniami przy otworach, pochodzi z jamy nr 20 — ar 67, ćw. A, dz. c (Ryc. 8c). Na załomie pozioma linia

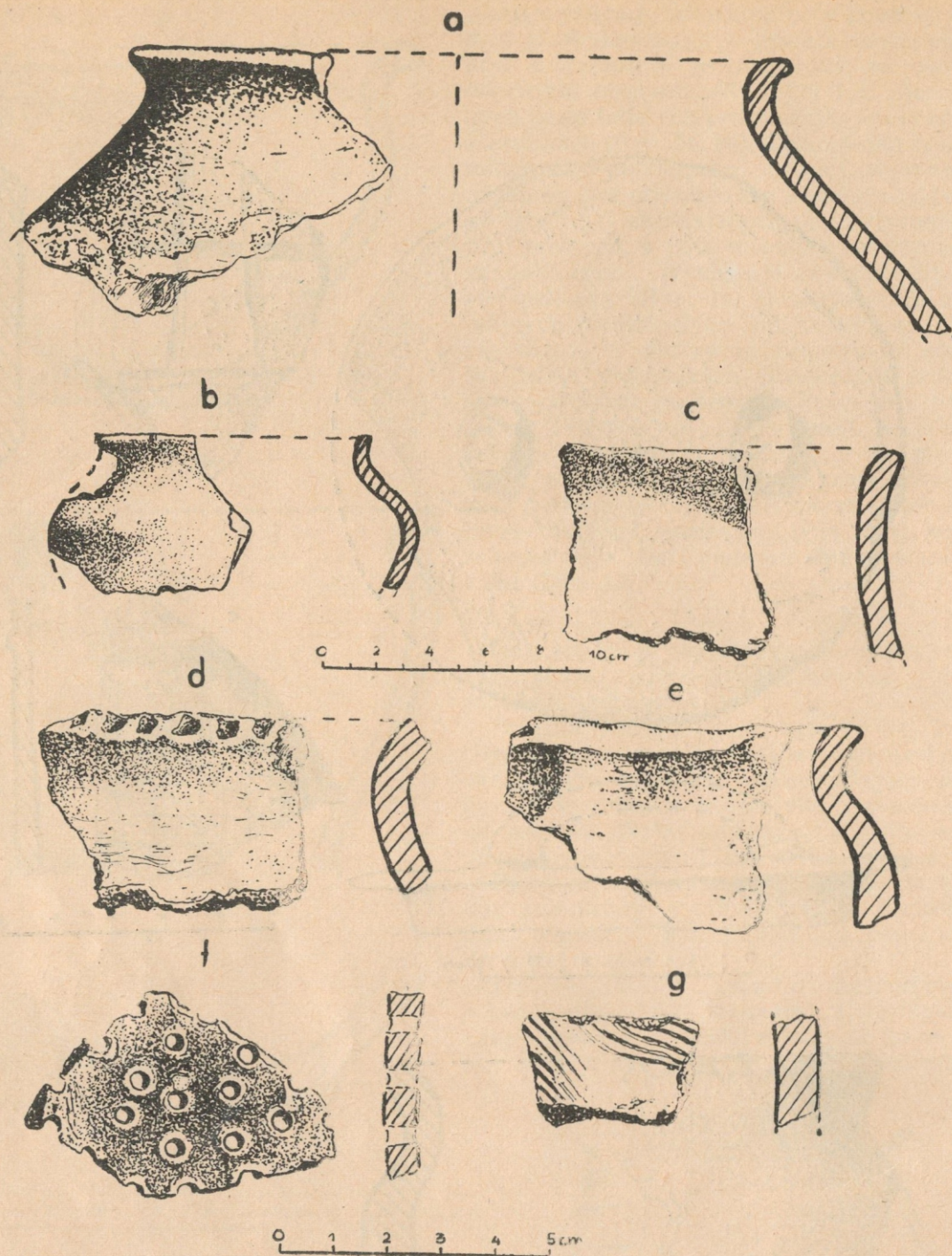
Ryc. 3. Otałęż pow. Mielec. Osada. Jama nr 19. Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierżęga

Ryc. 4. Otalęż pow. Mielec. Osada. Jama nr 19 (a, c—d); jama nr 20 (b). Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierżęga

Ryc. 5. Otańcz pow. Mielec. Osada. Jama nr 19 (b—d, g); jama nr 20 (a, e—f). Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierżęga

ryta. Wykonany został z gliny z domieszką drobnego piasku. Barwa czarna.

Osełka

Osełka znaleziona została w jamie nr 19 — ar 68, ćw. D, dz. b (Ryc. 8e). Wykonana została z piaskowca, zachowana częściowo. Posiada kształt nieregularnego graniastosłupa, o przekroju romboidu.

Nóż

Okaz ten wykonany z żelaza znaleziony został w warstwie kulturowej (ar 66, ćw. B, dz. a). Koniec ostrza uszkodzony. Należy do typu noży

prostych. Ostrze noża zwęża się symetrycznie ku szpiczastemu końcowi. Trzonek krótki, wyodrębniony od ostrza obustronnie pod kątem rozwartym, zwęża się ku końcowi i jest tępo ucięty.

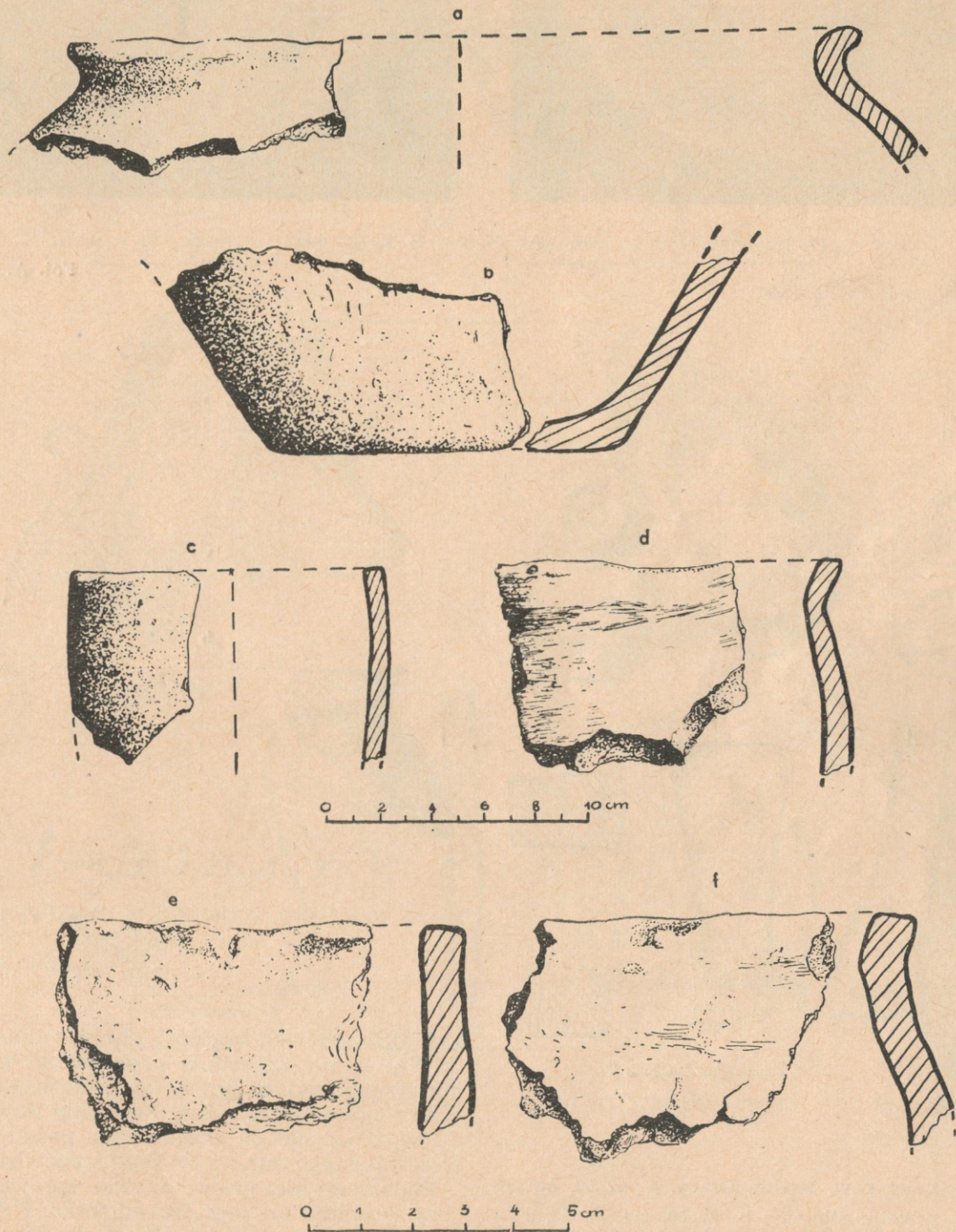
Moneta rzymska

W warstwie kulturowej (ar 66, ćw. B, dz. c) odkryto monetę Republiki Rzymskiej. Według uprzejmej informacji udzielonej przez dr S. Skowronka z Muzeum Narodowego w Krakowie, jest to srebrny denar ząbkowany, wybity w 79 r. p.n.e. — Gens Papia, L. Papius. Aw: — głowa Junony z przydomkiem Sospita w skórze

kozy; w lewym polu amfora z zawieszka; obwódka z ornamentem perełkowym. Rw — gryf biegnący w prawo, pod nim strzemię (?), w odcinku legenda: L PAP(I)⁴. W środku pola rewersu znak wkłęsły — prawdopodobnie uszkodzenie techniczne powstałe w czasie produkcji (Ryc. 7).

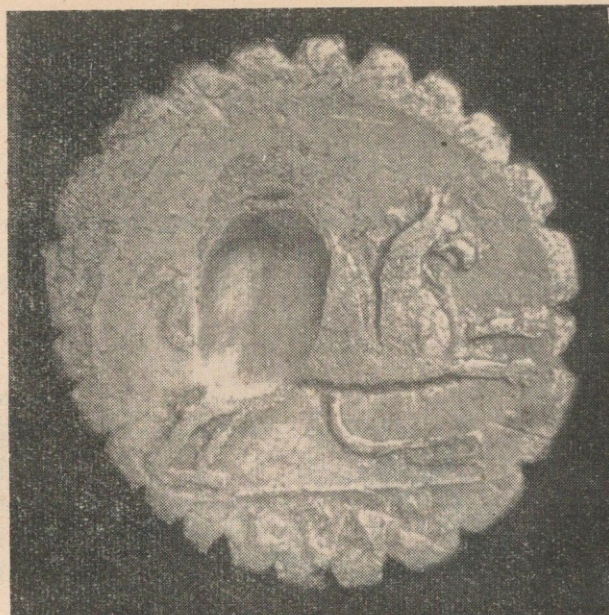
W omawianym sezonie wykopaliskowym elementem datującym jest głównie ceramika. W swojej przytłaczającej masie jest ona cha-

rakterystyczna dla młodszego okresu rzymskiego. Naczynia o esowatym profilu występujące tu w przewadze, są typowymi w kulturze przeworskiej w okresie późnorzymskim⁵. Jedyne fragment naczynia przypuszczalnie celtyckiego (z jamy nr 19), toczony na kole (Ryc. 3a), z dwoma poziomymi bruzdami pod wychyloną na zewnątrz krawędzią, wykonanego z gliny bez domieszki schudzającej, barwy ciemnopielatej, o powierzchni zewnątrz i wewnątrz po-

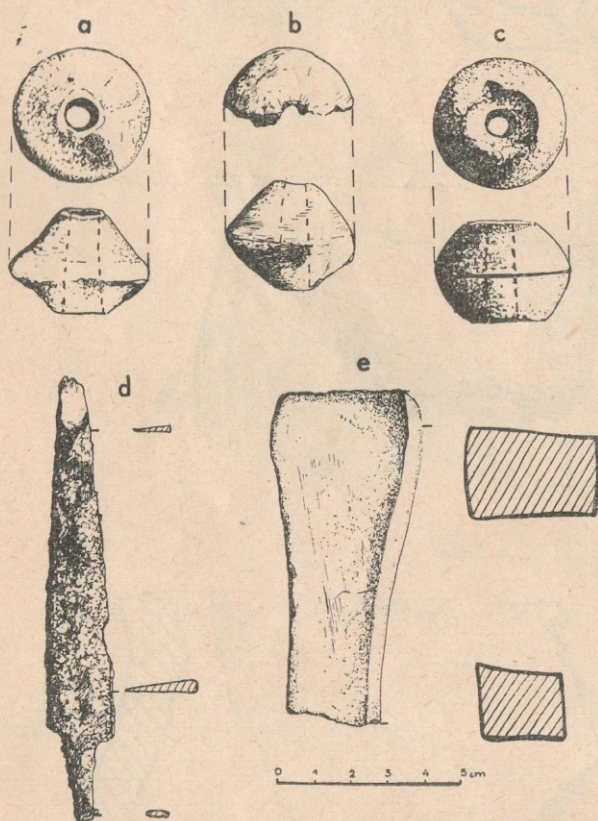
Ryc. 6. Otałęż pow. Mielec. Osada. Jama nr 20. Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierżęga

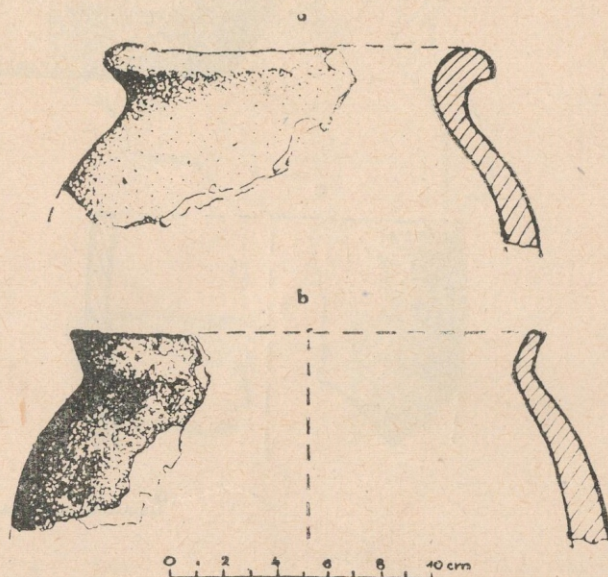
Ryc. 7. Otałeż pow. Mielec. Osada. Ar 66, ćw. B, dz. c; denar rzymski z 79 r. p.n.e.

Fot. A. Hadała

Ryc. 8. Otałeż pow. Mielec. Osada. a—ar 66, ćw. B, dz. a — prześlik gliniany; b—ar 66, ćw. B, dz. c — prześlik gliniany; c — jama 20 — prześlik gliniany; d—ar 66, ćw. B, dz. a — nóż żelazny; e — jama 19 — oselka kamienna.

Rys. B. Sierzęga

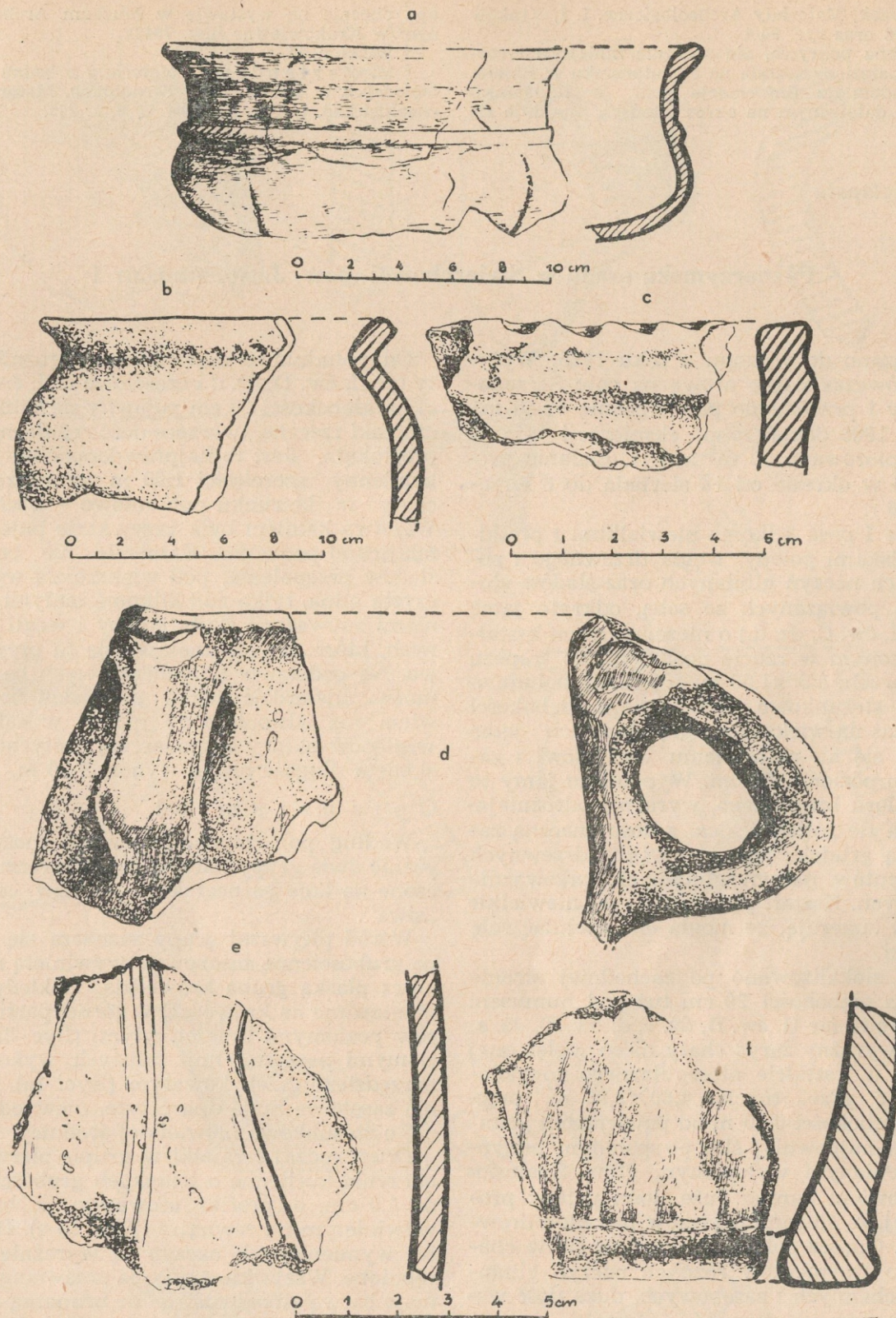

Ryc. 9. Otałeż pow. Mielec. Osada. Obiekt nr 1. Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierzęga

krytej warstewką rzadkiej glinki z domieszką grafitu — nie uzasadnia przesuwania granicy chronologicznej do okresu lateńskiego. Również cztery egzemplarze monet Republiki Rzymskiej z I w. p.n.e. nie są dostateczną podstawą do wcześniejszego datowania tego stanowiska.

Badaniami kierowała autorka sprawozdania przy współudziale mgr Izabeli Sitko, Krystyny Sus — artysty plastyka, Wojciecha Kapery — studenta WSR w Krakowie i Władysławy Rajtar — rysowniczk. Materiały z badań znajdują się w zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie.

Ryc. 10. Otalęż pow. Mielec. Osada. Obiekt nr 1. Fragmenty naczyń.

Rys. B. Sierżęga

Przypisy:

¹ A. Szaląpata, Tymczasowe sprawozdanie z badań ratowniczych na osadzie rzymskiej w Otalężu pow. Mielec, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1962, Rzeszów 1962, s. 19-21; tenże, Badania archeologiczne osady z okresu rzymskiego w Otalężu powiat Mielec, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1963,

Rzeszów 1963, s. 29-33; tenże Z badań osady kultury przeworskiej w Otalężu powiat Mielec, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1964, Rzeszów 1964, s. 23-26.

² K. Godłowski, Materiały z cmentarzyska z późnego okresu wpływów rzymskich w Opatowie,

pow. Kłobuck, Materiały Archeologiczne, t. I, Kraków 1959, s. 269 oraz ryc. 84/4.

³ Podobna pokrywa, ale znacznie mniejszych rozmiarów znaleziona została na cmentarzysku w Błoniu, pow. Sandomierz (informacja prof. dr R. Jamki) w zespole datowanym na okres lateński. Znajduje się

ona obecnie na wystawie w Muzeum Archeologicznym w Krakowie (nr inw. 7342).

⁴ Babelon, II, s. 280 i 282.

⁵ M. Zeylandowa, *Materiały z badań archeologicznych w Turbii, pow. Tarnobrzeg*, Materiały Archeologiczne, t. VII, Kraków 1966, s. 225.

Anna Szałapata

Późnorzymska osada w Świerchowej pow. Jasło, stan. nr 1

Nawiązano do wykopu z roku 1965. Wytyczono wówczas siatkę arową na polu Szczepańska Skiby i przebadano powierzchnię 52,50 m². W roku 1966 dokończono eksploracji ara I i wyeksplorowano 50 m² ara II. Badania prowadzono w okresie od 16 sierpnia do 6 września 1966 r.

W arze I poza kilkoma niewielkimi i płytkimi skupiskami polepy, węgla drzewnego i potłuczonych naczyń glinianych oraz śladów słupów nie powiązanych ze sobą, odkryto jamę nr 1 (ar I, ćw. C, dz. d.) o nieregularnym kształcie, zbliżonym w rzucie poziomym do trapezu o wymiarach: 2,50x1,50 m. Jej partia południowa jest stosunkowo płytka, sięga głębokości 30 cm, zaś na większych głębokościach jama poszerza się ku północnemu wschodowi i zagłębia do poziomu 80 cm. Wypełnisko jamy to glina koloru brunatnego, wyraźnie odróżniająca się na tle żółtego calca, z dość znaczną zawartością grudek polepy, węgla drzewnych i fragmentów naczyń glinianych, przeważnie zasobowych. Kształt jamy nr 1 i jej niewielkie rozmiary sugerują, że mogła ona spełniać rolę piwniczki.

Ar II zlokalizowano po zachodniej stronie ara I. Na głębokości 20 cm tuż pod humusem odsłonięto tu (ar II, ćw. B, dz. c, d; ćw. D, dz. a, b, c, d) wyraźny zarys chaty nieco wgłębionej w całość, w kształcie nieregularnego równoległoboku o przekątnych: 4,80x3,90 m, przeciętnej głębokości 0,40 m od powierzchni gruntu. Jest to najpewniej ślad po spalonym budynku drewnianym, wylepionym gliną. Znaleziono tu bowiem bardzo duże ilości polepy profilowanej, ze śladami odcisków bierwion drewnianych. Oprócz polepy znajdowało się w chatce sporo fragmentów różnych naczyń glinianych kuchennych i zasobowych, duża ilość węgla drzewnych, kamienie — otoczaki rzeczne przepalone, w nieregularnym układzie oraz parę niemożliwych do zidentyfikowania fragmentów przedmiotów żelaznych silnie skorodowanych. Jeden z nich, to prawdopodobnie fragment ostrogi.

Ziemia w wypełnisku jamy zbita, tłusta, koloru brunatnego, różni się konsystencją od otoczenia calcowego kruchego, rozpadającego się granulkowato.

Pod chatą ani w jej pobliżu nie stwierdzono śladów po słupach, co zdaje się sugerować, że był to budynek zrębowy.

Od południowo-wschodniego narożnika chaty (ar II, ćw. D, dz. d i częściowo ar I, ćw. C, dz. c) na głębokości 20 cm pojawiły się kamienie — otoczaki rzeczne, tworzące dość regularny układ prostokąta. Jest to najprawdopodobniej bruk kamienny szerokości 1,60 m prowadzący od chaty w kierunku południowo - wschodnim. Warstwa kamieni była przeważnie pojedyncza, miejscami podwójna. Kamienie nie posiadają śladów przepalenia, pod większością wystąpiła czysta glina, tylko pod kilkoma małymi kamieniami zauważono ślady polepy i węgla drzewnych, które pewnie znalazły się tu przypadkowo. Na podstawie dotychczasowych badań nie można stwierdzić dokąd prowadził bruk, bowiem nie odsłonięto go jeszcze w całości ze względów natury gospodarczej. Dotychczas odsłonięta długość bruku wynosi 1,70 m.

O p i s c e r a m i k i

Według pobieżnych obserwacji można wyróżnić dwie grupy naczyń: lepiące ręcznie i toczony na kole garncarskim — tzw. ceramika „siwa”.

Wśród pierwszej grupy zaznacza się podział na grubościennie zasobowe z wywiniętą na zewnątrz płaską grubą krawędzią, niekiedy ornamentowane na krawędzi i w górnej partii brzuśców poziomymi liniami rytymi (Ryc. 2a) i poziomymi pasmami linii falistych wykonanych narzędziem grzebykowatym (Ryc. 1a). Naczynia zasobowe mają dna proste, niewyodrębnione, o stosunkowo niewielkiej średnicy.

Drugi rodzaj ceramiki w grupie pierwszej to naczynia kuchenne o ściankach grubości od 0,5 do 1,0 cm, o profilu esowatym, z brzegiem wywiniętym na zewnątrz (Ryc. 1b-e). Dna wyżej wymienionych naczyń są wyraźnie wyodrębnione. Wszystkie naczynia omawianej grupy mają barwę albo dwustronnie brunatną albo cegląstą. Zwraca uwagę bardzo silna domieszka schudząca w postaci grubo i średnioziarnistego tłuczni.

Druga grupa ceramiki to niewielka ilość ułamków naczyń toczonych na kole garncarskim, wykonanych z tłustej gliny bez domieszki schudzącej, koloru przeważnie brunatnego. Zachowane ułamki tych naczyń nie pozwalają na odtworzenie ich formy. Można tylko stwierdzić, że posiadają one wyodrębnione dno (Ryc. 1g) ze śladami odcinania od koła garncarskiego. Na powierzchni brzuśców zdobione są kilkoma rzędami poziomymi linii rytymi (Ryc. 2c).